

Maqbara yonidagi qabristonda “Shahidlar maydonchasi” (Xotira maydoni) tashkil etilib, unda marmardan kitob yasatilib, kitobda Ulug‘ Vatan urushida shahid ketgan Rometan tumani Laqlaqa qishlog‘ilik yurtdoshlarimiz nomlari bitilib,

Yaqin yillarda Hazrat Niyoz Xorazmiy maqbaralarini shu ko‘rinishga keltirish rejalashtirilgan

abadiylashtirildi. Uning atrofida gullar, archa va manzarali daraxtlar ekildi.

Kelgusida mazkur ziyoratgohni yanada obodonlashtirish maqsadida, uni alohida ansambl' sifatida shakllantirish, atroflarini to‘liq devor bilan o‘rab olish, kirish darvozasi, ayvonlar qurish, manzarali daraxt va gullar o‘tqazish, soya - salqin bo‘lishi uchun hovuz va favvoralar o‘rnatish belgilangan.

Bunday tarixiy obidalarni qayta tiklash va obodonlashtirish esa, kelajak avlodlarimizga buyuk o‘tgan ajdodlarimizning kimlar ekanliklari, ularning xalq uchun, jamiyat uchun, ona yurti uchun qilgan ezgu ishlari to‘g‘risida ma‘lumotlarni etkazish bilan birga, yurtimizda ziyorat turizmini rivojlantirishda va iqtisodiyotimizni yuksaltirishda juda katta omil bo‘lib xizmat qiladi.

INSON SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

G.D.Xasanova, i.f.n., dots.

M.V.Tojiyeva, mustaqil izlanuvchi

Buxoro muhandislik-texnologiya institute

Sivilizatsiya rivojlanishining hozirgi bosqichining asosiy xususiyati ishlab chiqarish omillari tizimida inson rolining keskin oshishi bo‘lib, bu iqtisodiy ustuvorliklarni chuqur ijtimoiy qayta yo‘naltirish zarurligini taqozo etadi.

Inson ijtimoiy-iqtisodiy tizimning markazida joylashgan bo‘lib, uning ehtiyojlarining butun spektrini, shu jumladan o‘zini o‘zi anglash ehtiyojini maksimal darajada qondirish ishlab chiqarishning pirovard maqsadi va uning barqaror rivojlanishining shartiga aylanadi. Birinchi o‘rinda inson salohiyatini maksimal darajada rivojlantirish va ro‘yobga chiqarishni ta‘minlash turadi.

Insonni ko‘p qirrali transformatsiyalar markaziga kiritilishi - ularning maqsadi, harakatlantiruvchi kuchi va eng muhim sharti sifatida erishishi bilan bog‘liq. Iqtisodiyotning inson salohiyatiga bog‘liqligi tobora ortib bormoqda, uning ehtiyojlarini qondirishga yo‘naltirilganligi, uning tarkibida nomoddiy qadriyatlar,

ma'naviy va madaniy ehtiyojlar yo'nalishi o'zgarishi kuzatilmoqda. Bugungi kunda esa ijtimoiy rivojlanishning mazmuni o'zgarib bormoqda - uning intellektual, ma'naviy va madaniy tarkibiy qismlarining ahamiyati va hissasi ortib bormoqda.

Inson omilining kapitallashuvi va ijtimoiy kapitalning shakllanishi bevosita shaxslar va jamoalarning yangiliklarni o'zlashtira olishlari, innovatsiyalarni idrok etish va rag'batlantirish qobiliyatiga bog'liq. Yetakchi texnologik tartibni o'zgartirish va yangi ommaviy identifikatorlar sinfini shakllantirish global vaziyatda mamlakat va millat kelajagiga erishish uchun yetakchi antropologik modelni o'zgartirmasdan iloji yo'q.

Inson salohiyati (umumiy ma'noda) – bu inson (shaxs) yoki insoniyat (shaxslar)ning nazariy imkoniyatlarini amalda namoyish etish qobiliyatidir. Ko'pgina adabiyotlarda esa “inson salohiyati” tushunchasi – “inson omili”, “inson kapitali” tushunchalari sifatida deb berilgan. Ayniqsa, ko'pincha inson salohiyati “inson kapitali” bilan aralashib ketadi.

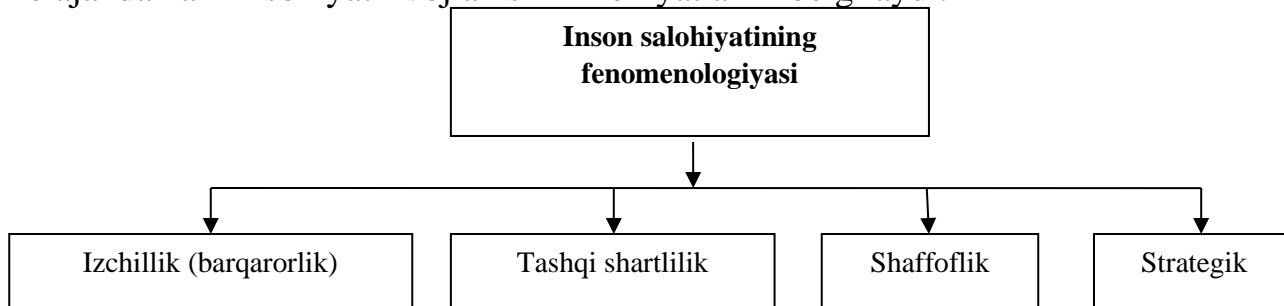
Inson salohiyatining tizimli tabiati salohiyati fenomenologiyasi quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ega (1-чизма):

izchillik: inson salohiyati tizimli xususiyatlarga ega va uni odamlarning fazilatlari ro'yxatining oddiy yig'indisigacha qisqartirish mumkin emas;

tashqi shartlilik: inson salohiyatini shakllantirish va amalga oshirish uchun, unga "tashqi" sharoit va omillar, uning mavjudligi muhitining tabiati, qoida tariqasida, hal qiluvchi ahamiyatga ega;

shaffoflik: inson salohiyati yashirin xususiyatlarning mavjudligi bilan tavsiflanadi, ular malum sharoitlar o'zgarganda o'zini namoyon qilishi mumkin.

strategik: inson salohiyatining xususiyatlari yaqin kelajakda ham, uzoqroq kelajakda ham insoniyat rivojlanish imkoniyatlarini belgilaydi.

1-rasm. Inson salohiyatining tizimli tabiati salohiyati fenomenologiyasi

Hozirgi kunga qadar inson salohiyatini anglash bo'yicha yagona metodologik tadqiqotlar, mavjud terminologiyani fundamental tadqiq qilish va tushunchalarni tasniflash, inson salohiyati sifatini me'yoriy baholash ko'rsatkichlari mavjud emas. Inson salohiyati konsepsiyasini uslubiy va konseptual asoslash va talqin qilishda, ayniqsa, mintaqada iqtisodiy samaradorlikni oshirish darajasining kompleks ko'rsatkichi sifatida inson salohiyati ko'rsatkichlari tizimi hali ishlab chiqilmagan. Shuningdek, mintaqada inson salohiyati sifatini qiyosiy baholash hamda inson salohiyatini kamaytirish omillarini uslubiy tahlil qilish to'liq amalga oshirilmagan.

Bugungi kunda inson salohiyati, uning tamoyillari va yo'nalishlari birlashtirilgan tartibda tadbirlarni ishlab chiqish zarur bo'lib qolmoqda.

Hozirgi vaqtda inson [salohiyati](#) to'g'risida aniq ta'riflar mavjud emas. Uning

mohiyati, tarkibiy elementlari "[inson kapitali](#)", "mehnat salohiyati", "[kadr salohiyati](#)" tushunchalari bilan bog'liqligi haqida juda xilma-xil talqinlar mavjud.

Ayniqsa, ko'pincha inson salohiyati [inson kapitali](#) bilan aralastirib yuboriladi. Inson kapitali [bozor](#) munosabatlari tizimida inson salohiyatining namoyon bo'lishining muhim (lekin yagona emas) shaklidir. Va bu uning tashuvchisining kasbiy fazilatlarini rivojlantirishga investitsiyalarning samaradorligi tufayli daromad oqimini olish, ta'lim xarajatlari va boshqalar bilan bog'liq.

"Inson salohiyati" mavzusi so'nggi yillarda, jumladan, hind olimi, [iqtisodiyot bo'yicha](#) Nobel mukofoti [sovrindori Amartya Sen \(1998\)](#) ning nazariy ishlanmalari tufayli keng e'tirof etilgan "inson taraqqiyoti" kontsepsiyasida o'z aksini topgan. Ularda tadqiqotchi A.Sen "qobiliyatli yondashuv" dan foydalangan va rivojlanish jarayoni nafaqat moddiy yoki iqtisodiy farovonlikning oshishi, balki inson imkoniyatlarining kengayishi degan fikrni asoslab berdi, bu esa "tanlashning katta erkinligini anglatadi". Shunday qilib, har bir kishi ko'p sonli variantlardan o'zi afzal deb hisoblagan maqsad va hayot yo'lini tanlashi mumkin.

[Daromad](#) inson taraqqiyoti kontsepsiyasiga ko'ra, inson ega bo'lishni xohlaydigan tanlovlardan faqat bittasi bo'lib, uning barcha ahamiyatiga qaramay, inson hayotining murakkabligi va xilma-xilligini aniqlamaydi.

Inson salohiyati turli sohalarda amalga oshiriladi, ularning etakchisi ishlab chiqarishdan tashqari, iste'mol va dam olishdir. Shu munosabat bilan gap nafaqat ishlab chiqarishni rag'batlantiruvchi omil sifatidagi samarali talab haqida, balki iste'molning murakkabligi, ehtiyojlar tarkibining shakllanishi haqida bormoqda.

Inson salohiyatining eng muhim funksiyasi - bu iqtisodiy rivojlanishning rag'batlantirishi va yo'nalishini belgilovchi uzoq muddatli ehtiyojlarining boshlanishi. Inson salohiyatini ro'yobga chiqarish sohalari bir vaqtning o'zida mehnat salohiyatini ishlab chiqarish sohalari sifatida ishlaydi.

Inson salohiyatining sifati individual (o'rtacha) mezonlar va umuman uning xususiyatlari, shu jumladan, tarkibiy jihat va o'zaro ta'sir sifati asosida baholanishi kerak.

Iqtisodiy daromad (haqiqiy yoki potentsial, bashorat qilinadigan) nuqtai-nazaridan qaralsa, inson salohiyati inson kapitali shaklini oladi. Ta'lim va mehnat jarayonida inson tomonidan to'plangan bilim va ko'nikmalar, u tabiatan ega bo'lgan va o'zida rivojlantirishga muvaffaq bo'lgan qobiliyatlar, ya'ni uning shaxsiy salohiyati mehnat jarayonida daromad keltira oladi, yuqori mehnat unumdorligi va yuqori daromadda amalga oshiriladi.

Birinchi marta inson kapitali konsepsiyasi nuqtai-nazaridan yondashuv 1950-1960 yillarda taklif qilingan. Nazariy tadqiqotlar va amaliy ishlanmalarning asosiy uslubiy arsenaliga tezda kirdi.

Ayrim iqtisodiy adabiyotlarda inson kapitali ba'zan ijtimoiy boylikning iqtisodiy bo'lmagan tarkibiy qismi sifatida tavsiflanadi. Bunday talqin noto'g'ri, chunki mehnat potentsialini kapitallashtirish haqiqati uning yagona iqtisodiy, bundan tashqari, bozor (qiymat) munosabatlari tizimiga teng ravishda kiritilishi haqida gapiradi. Bunda ijtimoiy boylikning nomoddiy tarkibiy qismi haqida gapirish to'g'riroq bo'lib, u inson kapitali (ta'lim, sog'liqni saqlash, aholining mehnat malakasi) bilan bir qatorda

to'plangan ilmiy bilimlar va ijtimoiy kapitalni ham o'z ichiga oladi.

BMT doirasida inson taraqqiyoti darajasini baholashga boshqacha yondashuv taklif qilingan. O'rtacha umr ko'rish davomiyligi, ta'limga kirish darajasi va aholi jon boshiga YaIM ko'rsatkichlari asosida xalqaro miqyosda taqqoslanadigan inson taraqqiyoti indeksini (ITI) hisoblash metodologiyasi ishlab chiqildi. Ushbu indeksning barcha nomukammalligiga qaramay, uning mutlaq ustunligi inson taraqqiyotini har tomonlama aks ettirish istagi, insonga faqat iqtisodiy resurs, ishlab chiqarish omili sifatida yondashishdan voz kechishdir.

Individual o'rtacha xususiyatlar (ta'lim darajasi, madaniyati, sog'lig'ining holati, shaxslarning psixo-emotsional holati) bilan bir qatorda, inson salohiyati sifatining muhim jihati, uni samarali amalga oshirish imkoniyatini belgilaydigan nisbatni aks ettiruvchi tarkibiy xususiyatlardir. Ishchi kuchining turli kasbiy va malaka toifalari (masalan, texnik va gumanitar kasblar vakillari, yuqori va o'rta bo'g'in mutaxassislari), iqtisodiyotning turli xil sifatdagi ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojlari bilan tegishli nisbatlarning muvozanati. U yoki bu toifaning etishmasligi sifatning pasayishini anglatadi, ortiqcha esa samarali amalga oshirishga to'sqinlik qiladi.

Inson salohiyatining bevosita ishlab chiqarish doirasidan chiqib, odamlar hayotining barcha jabhalarini qamrab oluvchi eng muhim jihati - jamiyatdagi odamlarning o'zaro ta'siri, munosabatlari sifatidir. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, munosabatlar sifati eng muhim rivojlanish omili bo'lib, ba'zi mamlakatlarga o'z ixtiyoridagi resurslardan boshqalarga qaraganda ancha samarali foydalanish imkonini beradi.

Ijtimoiy shartnoma ham inson salohiyatini rivojlantirishda ma'lum ijobiy rol o'ynadi. Birinchidan, asosiy kafolatlar tizimining barqarorligi ishchilar va ularning oila a'zolari iste'molining minimal darajada maqbul bo'lsa-da, lekin barqaror o'sib borayotgan darajasini ta'minladi, shuningdek, kelajakka ishonchni yaratdi. Ikkinchidan, xuddi shu tizim mehnat sohasidagi motivatsion mexanizmlarni diversifikatsiya qilishning zaruriy sharti bo'lib xizmat qildi.

Inson taraqqiyotining konseptual sxemasi quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

Mehnat unumdorligi (odamlar o'z unumdorligini oshirishlari va daromad olish jarayonida ishtirok etishlari kerak, shuning uchun iqtisodiy o'sish, bandlik dinamikasi va ishhaqi inson taraqqiyoti modellarining tarkibiy qismidir).

Imkoniyatlar tengligi (siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy hayotda ishtirok etishga to'sqinlik qiluvchi irqi, jinsi, yashash joyi, boylik darajasi bilan bog'liq to'siqlarni bartaraf etish)

Rivojlanishning barqarorligi (kelajak avlodlar tomonidan to'lanishi kerak bo'lgan moliyaviy, ijtimoiy, demografik, ekologikq arzlarning yo'qligi, rivojlanish imkoniyatlarining avlodlar o'rtasida adolatli taqsimlanishini ta'minlash).

Imkoniyatlarni kengaytirish (o'z-o'ziga ishonchni rivojlantirish, o'z taqdiri uchun mas'uliyatini oshirish, qarorlar qabul qilish jarayonlarida aholining faol ishtiroki va fuqarolik jamiyati **rolini** oshirish).

Jamoat farovonligi (erkin bozor munosabatlarini rivojlantirishning **ijtimoiy mas'uliyatli shakllariga** bo'lgan ehtiyoj, ijtimoiy birlik hissi mavjudligi).

Inson taraqqiyoti insonning tanlovini kengaytirish jarayoni bo'lib, inson farovonligining erishilgan darajasini tavsiflaydi. Imkoniyatlarning kengayishi ma'lum darajadagi daromadning mavjudligi, sog'lom va uzoq umr ko'rish, zarur bilimlarni egallash bilan bog'liqligini yuqorida ta'kidlagan edik. Biz ushbu muammolar zamonaviy jamiyatning deyarli har bir a'zosi uchun asosiy bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi va ularni hal qilish inson rivojlanishining quyidagi omillarini belgilaydi: a) ixtiyoriy daromad darajasi; b) ta'lim darajasi; c) tug'ilishda kutilayotgan umr ko'rish.

MINTAQADA ZIYORAT TURIZMI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

G.D.Xasanova, i.f.n., dots.

A.Ch.Boboev, i.f.n., dots.

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev Islom hamkorlik tashkilotining Birinchi sammitida so'zlagan nutqida tashkilotning 2016-2025 yillarga mo'ljallangan Harakat dasturini qo'llagan holda iqlimning global o'zgarishiga, tuproq degradatsiyasiga, foydalaniladigan erlar kamayib borayotganligiga, cho'llanish va qurg'oqchilik masalalariga alohida to'xtalib o'tgan edi.

Bunday global va mintaqaviy muammolarni hal qilishda barqaror turizmning, shu jumladan, ziyorat turizmining roli beqiyosdir. Barqaror turizm shunday sohaki, u jamiyat ehtiyojlarini qondiradi va muvaffaqiyatlarni saqlab qoladi, kelajak uchun imkoniyatlar yaratadi.

Dunyoda turizmning 200 dan ortiq turlari bo'lib, ular orasida ziyorat turizmi tez rivojlanayotgan, istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda ilgari tarixiy, madaniy turizm bilan cheklanib qolingan bo'lsa, oxirgi besh yilda safari (cho'l), etnografik, gastronomik yangi yo'nalishlar qatorida ziyorat turizmiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki O'zbekiston bu borada yuqori salohiyatga ega bo'lib, imkoniyatlaridan to'liq foydalana olmayotgani ayni haqiqat.

Islom sivilizatsiyasi beshigi, ma'rifat va madaniyat markazi sifatida tanilgan yurtimizda dinimiz rivoji, jahon ilmu fani taraqqiyotiga hissa qo'shgan allomalar, mutafakkir olimlar, ulamolar va ulug' avliyolar etishib chiqqan. Dunyoda ularning ziyoratgoh va muborak qadamjolarini ziyorat qilishga ehtiyoj yuqori. Ayni shu maqsadda, ya'ni o'zga madaniyatlar bilan yaqindan tashishish, boshqa hudud tarixi, muqaddas ziyoratgohlari haqida tarixiy bilimlarga ega bo'lish, muborak manzillarni ziyorat qilishga qaratilgan ziyorat turizmi shakllandi.

Ziyorat turizmi sayohatchi va ziyoratchilarning diniy (avliyolar hayoti), tarixiy (muqaddas joylar tarixi haqidagi) ma'lumotlarga ega bo'lish, falsafiy dunyoqarashni kengaytirish, ziyoratgohlardagi arxitektura va san'at asarlaridan ma'naviy va estetik zavq olish maqsadida odatiy yashash muhitidan tashqarida joylashgan muqaddas joylarga dunyoviy sayohati yoki ibodatidir. Mamlakatdagi 3,5 ming turistik ob'ektlar bevosita islom diniga aloqador. Ularning aksariyati asosan Buxoro, Samarqand va Toshkentda joylashgan.